

การพัฒนาชุมชนบนพื้นฐานเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อสร้างงานและรายได้ ชุมชนอย่างยั่งยืน

Community Development Based on Sufficiency Economy to Create Sustainable Jobs and Community Income

ศิโรช แทนรัตนกุล¹ และกุสุมา สีด่าเพ็ง²

Siroch Tanratanakul¹ Kusuma Seedapang²

ภาควิชาเทคโนโลยีสารสนเทศ คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่ 50300¹

ภาควิชาคอมพิวเตอร์ธุรกิจ คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่ 50300²

Department of Communication Arts, Faculty of Management Sciences, Chiang Mai Rajabhat University,
Chiang Mai 5300 Thailand¹

Department of Business Computer, Chiang Mai Rajabhat University, Chiang Mai 50300 Thailand²

*Corresponding Author E-mail: Siroh_tan@g.cmru.ac.th

(Received: April 25, 2023; Revised: June 27, 2023; Accepted: June 28, 2023)

บทคัดย่อ

บทความนี้มุ่งเน้นการศึกษาผ่านเอกสาร ตำรา และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง รวบรวมเป็นบทความวิชาการเพื่อนำไปสู่การศึกษาแนวทางการพัฒนาชุมชนบนพื้นฐานเศรษฐกิจพอเพียง โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อค้นหาหลักการพัฒนาชุมชนบนพื้นฐานเศรษฐกิจพอเพียง และแนวทางการพัฒนาชุมชนตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อสร้างงานและรายได้ชุมชน รวมถึงปัจจัยแห่งความสำเร็จในการพัฒนาชุมชนตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง โดยผลการศึกษาพบว่า หลักการพัฒนาชุมชนบนพื้นฐานเศรษฐกิจพอเพียง ประกอบไปด้วย 4 หลักการสำคัญ ได้แก่ 1) ศูนย์กลางของการพัฒนา 2) การระเบิดจากข้างใน 3) การมีส่วนร่วมของชุมชน และ 4) การปลูกจิตสำนึกการพัฒนาชุมชน ส่วนแนวทางการพัฒนาชุมชนตามหลัก

ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อสร้างงานและรายได้ชุมชน ประกอบไปด้วย 5 แนวทาง คือ 1) การรวมกลุ่มพัฒนาทักษะอาชีพหลัก 2) การพัฒนาวิสาหกิจชุมชน 3) การพัฒนากลุ่มออมทรัพย์ 4) การสร้างรายได้และการลดรายจ่าย 5) การจัดทำบัญชีครัวเรือน และสุดท้ายปัจจัยแห่งความสำเร็จในการพัฒนาศักยภาพชุมชนอย่างยั่งยืนนั้นมี 5 ปัจจัยสำคัญดังต่อไปนี้ 1) ผู้นำชุมชน 2) องค์กรความรู้ 3) ต้นทุนชุมชน 4) องค์กรสนับสนุน และ 5) จิตสำนึกด้านเศรษฐกิจพอเพียง

คำสำคัญ: การพัฒนาชุมชน การสร้างงานและรายได้ เศรษฐกิจพอเพียง ความยั่งยืน

Abstract

This article focuses on studying through documents, textbooks, and related research. The researcher has compiled an academic article to study community development based on a sufficiency economy. The objective is to find community development principles based on the sufficiency economy philosophy and community development guidelines based on the sufficiency economy philosophy to create jobs and community income, as well as success factors in community development based on the sufficiency economy philosophy. The study found four main principles of community development based on a sufficiency economy which are 1) center of development, 2) explosion from within, 3) community participation, and 4) consciousness cultivation of community development. Following, in terms of community development guidelines according to the Sufficiency Economy Philosophy to create jobs and community income, it consists of 5 guidelines, namely 1) Group development of core professional skills, 2) Community enterprise development, 3) Group development savings 4) income generation and expenditure reduction 5) household accounting. Finally, the success factor in community development for sustainable community development consists of 5 critical factors as

follows: 1) community leaders, 2) knowledge, 3) community costs, 4) supporting organizations, and 5) sufficiency economy consciousness.

Keywords: Community Development, Job and Income Creation, Sufficiency Economy, Sustainability

บทนำ

ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2540 ประเทศไทยต้องประสบกับปัญหา “วิกฤตต้มยำกุ้ง” ซึ่งเป็นวิกฤตการณ์ทางการเงินในเอเชียที่ส่งผลกระทบต่อวิถีความเป็นอยู่ของประชาชนคนไทย (มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, 2562) จนกระทั่งปัจจุบันวิกฤตเศรษฐกิจต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นรวมถึงสถานการณ์โรคระบาดโควิด-19 ส่งผลกระทบต่อนานาชาติทั่วโลก รวมไปถึงประเทศไทยในทุกภาคส่วน ไม่ว่าจะเป็นในระดับหน่วยงานภาครัฐ หน่วยงานภาคเอกชนหรือแม้แต่ในหน่วยงานย่อยระดับชุมชนได้รับผลกระทบจากวิกฤตการณ์ต่าง ๆ เช่นเดียวกัน ปัญหาของการว่างงานขาดรายได้จากการค้าขายหรือจากสถานที่ท่องเที่ยวชุมชนที่ขาดนักท่องเที่ยวส่งผลกระทบต่อระบบเศรษฐกิจและการดำรงชีวิต รวมถึงการดำรงอยู่ของประชาชนคนไทยในภาพรวม ทำให้คนไทยได้ตระหนักถึงและย้อนกลับมาถ่อมหน้าแนวพระราชดำริหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นแนวทางการพัฒนาตนเองเพื่อให้รอดพ้นจากวิกฤตการณ์ที่เกิดขึ้น โดยเฉพาะหน่วยงานภาครัฐหลายหน่วยงานได้นำแนวพระราชดำริหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นแนวทางการทำงานเพื่อการพัฒนาตามนโยบายของรัฐบาล ซึ่งมีหน่วยงานที่สำคัญ ได้แก่ สำนักงานส่งเสริมความเข้มแข็งชุมชน กรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย และกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ โดยมีหน่วยงานในกำกับที่ทำงานเกี่ยวข้องกับการพัฒนา ภาคประชาชน เช่น สำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม เป็นหลักในการดำเนินกิจกรรมการพัฒนาตามพระราชดำริ หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นต้น (กรชนก สนิทวงศ์ และณรงค์ เจนใจ, 2563)

“เศรษฐกิจพอเพียง” (Sufficiency Economy) เป็น “ปรัชญา” ที่พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชได้พระราชทาน เพื่อชี้แนะแนวทางการดำเนินชีวิต และการปฏิบัติตนให้แก่ประชาชนทุกระดับทุกสาขาวิชาชีพ

เป็นปรัชญานำทางการพัฒนามาอย่างต่อเนื่อง ตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 จนถึงแผนพัฒนาฯ ฉบับปัจจุบัน เพื่อขับเคลื่อนสู่การปฏิบัติในมิติต่าง ๆ ร่วมกับภาคีการพัฒนาอื่น ๆ ทั้งภาครัฐ เอกชน ประชาสังคม องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และชุมชน (ปรเมธี วิมลศิริ, 2559) เศรษฐกิจพอเพียงเป็นปรัชญาที่แนะแนวทางในการดำเนินชีวิตแก่พสกนิกรชาวไทย ตั้งแต่ก่อนเกิดวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจเพื่อให้ประชาชนสามารถดำรงชีวิตอย่างไม่เดือดร้อนโดยยึดหลักทางสายกลางในการดำเนินชีวิต คือ อยู่อย่างพอเพียง ประมาทตนตามฐานะตามอัตภาพ ทำกิจกรรมที่เหมาะสมกับตัวเอง และสามารถพึ่งพาตนเองได้เพื่อให้เกิดความพร้อมที่จะจัดการกับผลกระทบที่เกิดขึ้นทั้งจากภายนอกและภายในซึ่งทำให้ประชาชนสามารถดำเนินชีวิตอยู่ในสังคมหรือชุมชนได้อย่างมีความสุขเกิดความสมดุล มั่นคงและยั่งยืน (พิพัฒน์ ยอดพฤติการ, 2551)

ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเป็นหลักคิดและปฏิบัติตั้งแต่ระดับบุคคลไปจนถึงระดับองค์กรขนาดใหญ่ มีความเป็นหลักสากลโลก โดยพระองค์ได้พยายามอธิบายถึงหลักความพอเพียงว่า หมายถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผล รวมถึงต้องมีระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีพอสมควรต่อการกระทบใด ๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายในภายนอก ทั้งนี้ต้องอาศัยความรอบรู้ ความรอบคอบ และความระมัดระวังอย่างยิ่งในการนำวิชาการต่าง ๆ มาใช้ในการวางแผนและการดำเนินการ ทุกขั้นตอน ขณะเดียวกันต้องเสริมสร้างพื้นฐานจิตใจของคนในชาติ โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ของรัฐ นักทฤษฎี และนักธุรกิจในทุกระดับ ให้มีสำนึกในคุณธรรม ความซื่อสัตย์สุจริต และให้มีความรอบรู้ที่เหมาะสม ดำเนินชีวิตด้วยความอดทน ความเพียร มีสติปัญญาและความรอบคอบ เพื่อให้สมดุลและพร้อมต่อการรองรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและกว้างขวาง ทั้งด้านวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมจากโลกภายนอกได้เป็นอย่างดี (มูลนิธิชัยพัฒนา, 2562)

การพัฒนาชุมชนตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงเป็นการพัฒนาที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของทางสายกลางและความไม่ประมาท โดยคำนึงถึงความพอประมาณ ความมีเหตุผล การสร้างภูมิคุ้มกันที่ดี ตลอดจนการใช้ความรู้ ความรอบคอบและมีคุณธรรมประกอบวางแผนการตัดสินใจและการกระทำ นอกจากนี้พบว่า การมีวัฒนธรรมประเพณีและความเชื่อร่วมกัน การมีภูมิปัญญาเป็นทุนเดิม การมีแหล่งเรียนรู้ที่หลากหลาย มีทรัพยากรและผู้นำที่ดีล้วนมีผลต่อกระบวนการสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชน (อารันต์ พัฒนโนทัย, 2543) และการรวมกลุ่มโดยอาศัยฐาน

ด้านอาชีพหรืออาชีพเสริม ผู้นำที่ตั้งใจจริงและซื่อสัตย์ มีการบริหารที่ดี สมาชิกกลุ่มที่ให้ความร่วมมือในการทำงาน ส่งผลให้ชุมชนสามารถมีศักยภาพในการพึ่งพาตนเองที่สูงขึ้นได้ (วัลลภ จันดาบัว และคณะ, 2556) นำไปสู่การพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนได้

การแก้ไขปัญหาความยากจน การสร้างงาน สร้างรายได้ ลดรายจ่าย ลดภาระหนี้สิน และสามารถเพิ่มทรัพย์สินชุมชนอย่างเป็นระบบ เป็นการพัฒนาชุมชนด้านเศรษฐกิจที่ช่วยส่งเสริมการพัฒนาระบบเศรษฐกิจและทุนชุมชน ทั้งยังมีส่วนช่วยในการผลักดันให้เกิดการขยายการพัฒนาระบบเศรษฐกิจชุมชนและสังคม โดยไม่ได้มุ่งเน้นแค่ที่ระดับปัจเจก แต่เน้นการพัฒนาในระบบกลุ่มและเครือข่ายด้วย นอกจากนี้ยังเป็นการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนที่มีเป้าหมายที่มากกว่าการพัฒนาเพื่อสร้างการเติบโตทางเศรษฐกิจเท่านั้น แต่ต้องเน้นการพัฒนาโดยการใช้ทุนและศักยภาพของชุมชนด้วย จึงจะนำไปสู่การพัฒนาและบริหารจัดการเศรษฐกิจชุมชนได้อย่างยั่งยืน

คำว่า เศรษฐกิจชุมชน เศรษฐกิจพอเพียง เศรษฐกิจพึ่งตนเอง มีนัยทางหลักการและแนวคิดเหมือนกันและนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนของชุมชน โดยเป้าหมายสำคัญของการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน คือ การพัฒนาจากฐานของ “ศักยภาพของท้องถิ่น” หรือ “ทุนในชุมชน” โดยพัฒนาศักยภาพตั้งแต่ระดับบุคคล ครอบครัว และชุมชน และใช้กิจกรรมเศรษฐกิจสร้าง “กระบวนการเรียนรู้” ซึ่งจะทำให้ชุมชนพึ่งตนเองได้ ในขณะที่เดียวกันยังมุ่งพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม พื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม อนุรักษ์วัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น ฯลฯ หรืออีกนัยหนึ่ง เพื่อพัฒนาชุมชนท้องถิ่นอย่างบูรณาการ (สยามรัฐ, 2560)

กล่าวได้ว่าการพัฒนาชุมชนตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อสร้างงาน และรายได้ชุมชน เป็นการพัฒนาชุมชนด้านเศรษฐกิจชุมชนบนพื้นฐานของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง โดยนำองค์ความรู้ไปพัฒนาตนเองและชุมชนให้เป็นชุมชนแห่งการเปลี่ยนแปลงและพึ่งพาตนเองได้ ทำให้คนเกิดการพัฒนาอาชีพ เกิดเครือข่ายวิสาหกิจชุมชน สร้างงาน สร้างรายได้ และสามารถดำรงชีวิตให้อยู่ในชุมชนได้อย่างมีความสุขภายใต้วิกฤตการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น โดยเรียนรู้การปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์ การมีส่วนร่วมคิด ร่วมทำร่วมสร้าง ร่วมตัดสินใจตามวิถีชีวิตชุมชนที่สามารถเกิดประโยชน์ต่อตนเอง ชุมชนและสังคมได้อย่างยั่งยืน

การพัฒนาชุมชนตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

ทิศทางในการพัฒนาระบบเศรษฐกิจทั้งในระดับจุลภาคและระดับมหภาค ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11 (พ.ศ. 2555-2559) ที่เน้นการพัฒนาต่อเนื่องจากแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8-10 โดยเน้นสังคมแห่งความสุขอย่างมีภูมิคุ้มกัน พร้อมทั้งเร่งสร้างภูมิคุ้มกันในประเทศให้เข้มแข็งขึ้น เพื่อเตรียมความพร้อมคน สังคม และระบบเศรษฐกิจของประเทศให้สามารถปรับตัวรองรับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงได้อย่างเหมาะสม ให้ความสำคัญกับการพัฒนาคนและสังคมไทยให้มีคุณภาพ มีโอกาสเข้าถึงทรัพยากร และได้รับประโยชน์จากการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมอย่างเป็นธรรม รวมทั้งสร้างโอกาสทางเศรษฐกิจด้วยฐานความรู้ เทคโนโลยี นวัตกรรม และความคิดสร้างสรรค์ บนพื้นฐานการผลิตและการบริโภคที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม ขณะเดียวกันต้องบริหารจัดการแผนพัฒนาฯ ให้บังเกิดผลในทางปฏิบัติได้อย่างเป็นรูปธรรม ภายใต้อำนาจหน้าที่ภารกิจ และการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนในสังคมไทย ซึ่งจะนำไปสู่การพัฒนาเพื่อประโยชน์สุขที่ยั่งยืนของสังคมไทยตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2560)

“เศรษฐกิจพอเพียง” เป็นแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศรมหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราชบรมนาถบพิตรในรัชกาลที่ 9 ที่ทรงพระราชทานมานานกว่า 30 ปี เป็นแนวคิดที่ตั้งอยู่บนรากฐานของวัฒนธรรมไทย ยึดหลักทางสายกลางและความไม่ประมาท โดยคำนึงถึงความพอประมาณ ความมีเหตุผล และการสร้างภูมิคุ้มกันในตัวเอง ตลอดจนใช้ความรู้และคุณธรรมเป็นพื้นฐานในการดำรงชีวิต (มูลนิธิชัยพัฒนา, 2562) โดยปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเป็นหลักคิดกำกับการดำเนินการเพื่อบรรลุเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน ซึ่งการดำเนินกิจกรรมตามหลักคิดของปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงทุกกิจกรรมต้องตั้งอยู่บนฐานความรู้ โดยเฉพาะความรู้ใน “ภูมิสังคม” ในการดำเนินกิจกรรมการมีคุณธรรม ผ่านกระบวนการที่ตั้งบนหลักการของความพอประมาณ ความมีเหตุผล และการมีภูมิคุ้มกันแปรไปสู่ผลผลิต นำไปสู่ความมั่นคง มั่งคั่งและยั่งยืนที่เป็นผลลัพธ์ระยะยาวต่อไป (ปรเมธี วิมลศิริ, 2559)

การพัฒนาชุมชนให้ยั่งยืนตามแนวพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียงนั้น

เป็นกระบวนการถ่ายทอดความรู้ที่ผูกพันกับความเป็นอยู่ของการดำรงชีวิตในสังคม ทำให้เกิดเรียนรู้อยู่ตลอดเวลาเพื่อสามารถมีอาชีพ สร้างรายได้ มุ่งเน้นการให้ความรู้ที่สามารถปรับตัวเข้ากับสังคม ชุมชน สามารถนำมาพัฒนาชุมชนและพึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืน

กล่าวได้ว่าการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนเป็นกระบวนการเพื่อพัฒนาท้องถิ่น และชุมชนที่มีความสำคัญต่อการบริหารจัดการ ไม่ว่าจะเรื่องการพัฒนากำลังคน การพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติ รวมทั้งการพัฒนาความรู้ของคนในชุมชนด้วย ทั้งยังสามารถพัฒนาท้องถิ่นให้ดีขึ้นตามสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงทั้งเทคโนโลยี ต่าง ๆ เพื่อพัฒนาเศรษฐกิจและสร้างความมั่นคงให้กับประเทศและชุมชน อีกทั้งเพิ่มขีดความสามารถทางการแข่งขัน และพร้อมตอบสนองต่อความเจริญเติบโต กับการเปลี่ยนแปลงที่พัฒนาต่อไปอย่างไม่หยุดนิ่ง โดยการพัฒนาชุมชนตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงนั้น ประกอบไปด้วย 4 หลักการสำคัญ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. ศูนย์กลางของการพัฒนา

ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงได้พัฒนาประเทศไทยสู่ความสมดุลของการพัฒนาทางเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม โดยมี “คน” เป็นศูนย์กลางของการพัฒนา ที่มุ่งสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน การพัฒนาชุมชนต้องเชื่อมั่นในศักยภาพหรือพลังความสามารถของคน หรือ อาจกล่าวได้ว่า “คน” มีความสำคัญมากที่สุดในการพัฒนา เพราะการดำรงอยู่หรือการล่มสลายของการพัฒนา รวมถึงการเสื่อมถอยของชุมชนนั้น ขึ้นอยู่กับคนในชุมชนเป็นสำคัญ ในทุกการพัฒนาจึงจำเป็นต้องพัฒนาคนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนาด้วย โดยการพัฒนาคนให้มีศักยภาพ ร่วมกันสร้างมาตรฐานในการดำรงชีวิตหรือคุณภาพชีวิตที่ดี มีความพร้อมที่จะพัฒนาตนเอง ชุมชน และสิ่งแวดล้อมนั้น ต้องเน้นการพัฒนาคนแบบบูรณาการ และยึดบริบทพื้นที่เป็นหลัก เพื่อให้การพัฒนาตอบสนองความต้องการของคนในชุมชนและสอดคล้องกับศักยภาพของท้องถิ่น ถือเป็นหลักสำคัญหนึ่งในการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน

2. การระเบิดจากข้างใน

“การระเบิดจากข้างใน” หรือ “การระเบิดจากภายใน” คือ ทุกสิ่งที่เกิดขึ้นต้องเกิดจาก ความคิด ความรู้ ความต้องการภายใน เป็นแรงผลักดัน ด้วยตนเอง ไม่ให้เกิดจากคนอื่นมากระตุ้นให้ทำ พัฒนาชุมชนให้อยู่รอด พอมีพอกิน เข้มแข็ง และมีความพร้อมต่อการเปลี่ยนแปลง แล้วจึงค่อยออกมาสู่สังคมภายนอก มิใช่การเอา

ความเจริญหรือบุคคลจากสังคมภายนอกเข้าไปหาชุมชนหมู่บ้านที่ยังไม่ทันได้มีโอกาเตรียมตัวหรือตั้งตัว (ผู้จัดการออนไลน์, 2559) โดยการระเบิดจากข้างในต้องเกิดจากจิตสำนึก มีความศรัทธาเชื่อมั่น เห็นคุณค่า และนำไปปฏิบัติด้วยตนเอง แล้วจึงขยายไปสู่ครอบครัว ชุมชน สังคม และประเทศชาติต่อไป ทั้งนี้สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2550) จำแนก “การระเบิดจากข้างใน” ออกเป็น 3 กลุ่มใหญ่ ๆ คือ 1) ความพอเพียงระดับบุคคลและครอบครัว 2) ความพอเพียงระดับชุมชน และ 3) ความพอเพียงระดับประเทศ

โดยการพัฒนาเริ่มจากระดับจุลภาคไปยังมหภาค โดยเริ่มจากตัวบุคคลและครอบครัวที่ดำเนินชีวิตด้วยหลักพึ่งพาตนเองเป็นอันดับแรก เกิดจิตสำนึกที่เรียกว่า “ระเบิดจากข้างใน” นำไปสู่การอยู่ร่วมกันอย่างเอื้ออาทร มีการรวมกลุ่มดำเนินกิจกรรมที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตและทรัพยากรที่มีในชุมชน ผลที่ได้คือ คนในชุมชนได้พัฒนาตนเองโดยอาศัยสติปัญญา และคุณธรรม เกิดความสามัคคีและความเข้มแข็ง อันเป็นรากฐานสำคัญของสังคมไทยที่จะช่วยให้ผ่านพ้นเมื่อเกิดวิกฤตในระดับประเทศ และสะท้อนถึงการพัฒนาสังคมไทยที่ยั่งยืน ดังนั้นหน่วยงานรัฐที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการพัฒนาชุมชน ต้องพยายามสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชน ค้นหาปัญหาและสาเหตุแห่งปัญหา รวมถึงวิเคราะห์สาเหตุแห่งปัญหานั้น การวางแผนการดำเนินกิจกรรม การมีส่วนร่วมในการลงทุนและปฏิบัติงาน รวมทั้งการมีส่วนร่วมในการติดตาม และการประเมินผล “การระเบิดจากภายใน” เป็นแนวทางที่ทุกภาคส่วนราชการ อาทิ กรมการพัฒนาชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) และส่วนอื่น ๆ ต้องน้อมนำไปถือปฏิบัติ โดยการยึดศูนย์กลางที่ “ประชาชน” การพัฒนาต้อง “เตรียมความพร้อมของคน” เพื่อรองรับการพัฒนาต่าง ๆ ที่จะตามมา และที่สำคัญประชาชนต้องพร้อมและยอมรับการพัฒนานั้นให้ได้ด้วย ความสำเร็จของการพัฒนาชุมชนจึงจะเป็นผลสัมฤทธิ์ได้

3. การมีส่วนร่วมของชุมชน

การมีส่วนร่วม คือ การพยายามให้ประชาชนมีส่วนร่วมในกิจกรรมการพัฒนาชุมชนให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ โดยให้เขามีส่วนร่วมในการตัดสินใจและลงมือปฏิบัติด้วยตนเอง โดยหลักและแนวทางที่นำไปสู่การปฏิบัติเพื่อให้เกิดการมีส่วนร่วมของประชาชน มีดังนี้ 1) ความต้องการในการแก้ปัญหาของประชาชน เป็นจุดเริ่มต้น และประชาชนต้องเป็นหลักในการแก้ไขปัญหาของชุมชนนั้น 2) สร้างกิจกรรมการพัฒนาตามแนวความคิดการมีส่วนร่วมของประชาชนใน

ชุมชน 3) การรับรู้การมีส่วนร่วมของประชาชนต้องมีการกระจายข้อมูลข่าวสารให้ประชาชนภายในชุมชนได้ทราบ 4) แนวทางการพัฒนา ต้องพิจารณาจากขีดความสามารถของชุมชน ที่สามารถดำเนินการได้อย่างต่อเนื่องโดยชุมชนเอง โดยแต่ละกิจกรรมต้องสอดคล้องกับความพร้อมของชุมชน และ 5) ขั้นตอนการปฏิบัติต้องเริ่มจากการแสวงหาข้อเท็จจริง ปัญหา เพื่อนำเข้าสู่การวิเคราะห์แผนการปฏิบัติและการติดตามผลการดำเนินการ (สำนักงานพัฒนาชุมชน, 2554) โดยการส่งเสริมการรวมกลุ่มชาวบ้านและการสร้างเครือข่ายองค์กรชุมชน เพื่อให้คนในชุมชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาและสร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน ทั้งด้านการศึกษา สาธารณสุข การผลิต การตลาด การระดมทุน การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การอนุรักษ์วัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น ฯลฯ (สยามรัฐ, 2560) เป็นการพัฒนาชุมชนอย่างมีส่วนร่วมอย่างยั่งยืน

4. การปลูกจิตสำนึกการพัฒนาชุมชน

การดำเนินกิจกรรมของงานต่าง ๆ อย่างมีส่วนร่วม ส่งผลต่อประสิทธิภาพและประสิทธิผลของกิจกรรมที่ดำเนินการ ไม่ว่าจะเป็นการระดมความคิด การบริหารจัดการ และการติดตาม ประเมินผล รวมทั้งทำให้เกิดประโยชน์สูงสุดและสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ เพื่อให้งานพัฒนาชุมชนในแต่ละกิจกรรมหรือโครงการนั้นบรรลุวัตถุประสงค์ได้เป็นอย่างดี นอกจากนี้ยังพบอีกว่าปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการพัฒนาชุมชนที่สำคัญ คือ ความสำเร็จในการปลูกฝังแนวคิดการปฏิบัติตามแนวทางสาย ได้แก่ ด้านจิตใจ จิตสำนึกด้านเศรษฐกิจ และจิตสำนึกความมีส่วนร่วม (เสาวนีย์ อาภามงคล, 2559) ดังนั้นเมื่อสมาชิกแต่ละครอบครัวหรือชุมชนต่าง ๆ มีจิตสำนึกในความพอเพียงขั้นพื้นฐานเป็นเบื้องต้นแล้ว มีรวมกลุ่มเพื่อร่วมมือกันสร้างประโยชน์แก่ส่วนรวมบนพื้นฐานของการไม่เบียดเบียนกัน แบ่งปันช่วยเหลือซึ่งกันและกัน รวมถึงชุมชนและเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนนั้น ๆ จึงเกิดความพอเพียงในวิถีปฏิบัติอย่างแท้จริง

แนวทางการพัฒนาชุมชนตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงถือเป็นการพัฒนาชุมชนภายใต้การดำเนินการตามทางสายกลาง นั่นคือ ความพอประมาณ มีเหตุผล และมีภูมิคุ้มกันในการรอบรู้รอบคอบ ระมัดระวัง) และ ความมีคุณธรรม (ซื่อสัตย์ สุจริต ขยันอดทน สติปัญญา แบ่งปัน) นำไปสู่หลักการพัฒนาชุมชนบนพื้นฐานปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง 4 หลักการสำคัญดังกล่าว

แนวทางการพัฒนาชุมชนตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อสร้างงานและรายได้ชุมชน

กรมการพัฒนาชุมชนถือเป็นหน่วยงานหลักในด้านการพัฒนาชุมชนของประเทศไทย ได้จัดทำโครงการส่งเสริมและพัฒนาหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อสร้างความสุขให้ชุมชน ซึ่งโครงการนี้ได้เริ่มปฏิบัติการตั้งแต่ปี พ.ศ. 2549 เป็นต้นมา โดยเริ่มดำเนินการพัฒนาหมู่บ้านทั่วประเทศ ส่งเสริมให้หมู่บ้าน/ชุมชนมีส่วนร่วม ดำเนินการพัฒนาเพื่อตนเองสอดคล้องกับแนวคิดประชาชนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา โดยมีรูปธรรมของความพอเพียงใน 6 ด้านคือ ลดรายจ่าย เพิ่มรายได้ มีการออม การเรียนรู้ การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและใช้ทรัพยากรอย่างยั่งยืนและการเอื้ออาทรต่อกัน ต่อมาได้มีการยกระดับการพัฒนาหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงสู่ความเป็นต้นแบบ (พ.ศ. 2552-2560) โดยมุ่งเน้นการมีศักยภาพใน 4 ด้าน (กรชนก สนิทวงศ์ และณรงค์ เจนใจ, 2563) ได้แก่

1. ด้านจิตใจ มี 7 ตัวชี้วัด ได้แก่ มีความสามัคคีและความร่วมมือ มีข้อปฏิบัติของหมู่บ้าน มีกองทุนสวัสดิการแก่สมาชิก ยึดมั่นหลักการประชาธิปไตย มีคุณธรรมจริยธรรม ปลอดภัยและเชื่อมั่นปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

2. ด้านเศรษฐกิจ มี 5 ตัวชี้วัด ได้แก่ จัดทำบัญชีครัวเรือน ลดรายจ่ายและสร้างรายได้ รวมกลุ่มพัฒนาอาชีพหลัก มีกิจกรรมการออมที่หลากหลาย มีวิสาหกิจชุมชน

3. ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มี 4 ตัวชี้วัด ได้แก่ มีจิตสำนึกของการอนุรักษ์ มีกลุ่ม/องค์กรด้านสิ่งแวดล้อม มีการใช้พลังงานทดแทนและมีการสร้างมูลค่าเพิ่มจากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

4. ด้านการเรียนรู้ มี 7 ตัวชี้วัด ได้แก่ มีข้อมูลชุมชน ใช้ข้อมูลและแผนชุมชน ค้นหาและใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น จัดตั้งศูนย์เรียนรู้ในชุมชน ใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสม สร้างเครือข่ายภาคีการพัฒนาและปฏิบัติตามหลักการพึ่งตนเอง

เห็นได้ว่าการพัฒนาชุมชนด้านเศรษฐกิจชุมชนเพื่อพึ่งตนเองได้และสามารถอยู่ในระบบการตลาด มีอำนาจต่อรองในการแข่งขัน มีการประกอบอาชีพ รวมทั้งมีสินค้าและบริการเพียงพอเพื่อสนองการบริโภคของตนเองและชุมชน ส่งผลต่อการสร้างงานและการมีรายได้สม่ำเสมอ รวมทั้งมีรายได้ที่สูงกว่ารายจ่ายและมีเงินออมเพิ่มขึ้น ถือเป็นการพัฒนาชุมชนบนพื้นฐานเศรษฐกิจพอเพียงอย่างยั่งยืน โดย

สามารถสรุปการพัฒนาชุมชนที่เกี่ยวข้องกับด้านเศรษฐกิจเพื่อสร้างงานและรายได้
ชุมชนได้ 5 แนวทาง คือ การรวมกลุ่มพัฒนาทักษะอาชีพหลัก การพัฒนาวิสาหกิจ
ชุมชน การพัฒนากลุ่มออมทรัพย์ สร้างรายได้และการลดรายจ่าย และการจัดทำ
บัญชีครัวเรือน โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. การรวมกลุ่มพัฒนาทักษะอาชีพหลัก

การพัฒนาทักษะอาชีพถือเป็นปัจจัยหนึ่งที่มีอิทธิพลอย่างมากต่อ
การพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน ดังนั้นการพัฒนาหลักสูตรการอบรมที่เน้นการสร้าง
ความเข้าใจของชุมชน พิจารณาอาชีพที่เหมาะสมกับบุคลิกภาพของบุคคล ชุมชน
สิ่งแวดล้อม หากชุมชนมีทักษะอาชีพที่เหมาะสมกับความต้องการของตนเองมักเกิด
ความพึงพอใจ ดำเนินงานที่มีประสิทธิภาพ มีความมั่นคง และประสบความสำเร็จ
ในการดำรงชีพในอนาคต

การรวมกลุ่มพัฒนาทักษะอาชีพหลัก หมายถึง การพัฒนากลุ่มอาชีพที่
มุ่งเน้นความร่วมมือทุกส่วนที่เกี่ยวข้องร่วมกันคิด ร่วมกันทำ ซึ่งเป็นหลักสำคัญ
ในการมีส่วนร่วมมีความยืดหยุ่นในการดำเนินงานให้สอดคล้องกับสถานการณ์ วิถี
ชีวิตวัฒนธรรมของชุมชน และหลักการบริหารจัดการกลุ่มอาชีพที่มีการประสาน
การวางแผนงาน การประเมินผล การเผยแพร่อย่างมีประสิทธิภาพ รวมถึงการ
วิเคราะห์จุดแข็งและจุดอ่อนของกลุ่มอาชีพ ซึ่งการรวมกลุ่มอาชีพชุมชนต้องได้รับ
การสนับสนุนจากผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง ไม่ว่าจะเป็นผู้นำชุมชนหรือหน่วยงานทั้งภาค
รัฐและเอกชนที่เกี่ยวข้อง เพื่อเป็นแกนกลางในการประสานคนที่สนใจและมีทักษะ
เข้ามารวมกลุ่มกัน โดยงานวิจัยของสมแก้ว รุ่งเลิศเกรียงไกร และคณะ (2547) พบว่า
องค์กรภาครัฐและและองค์กรพัฒนาเอกชนต่าง ๆ ที่ได้เข้ามาในชุมชนมีส่วนสำคัญ
อย่างยิ่งในการจัดตั้งกลุ่ม อาชีพ “กลุ่มแม่บ้านเกษตรกร” หรือ “กลุ่มสตรีสหกรณ์”
และพบว่า หน่วยงานภาครัฐมีส่วนสำคัญอย่างยิ่งในการส่งเสริมให้กลุ่มอาชีพภายใน
ชุมชนเหล่านี้สามารถ “ก่อร่าง” ได้

2. การพัฒนาวิสาหกิจชุมชน

เศรษฐกิจพอเพียง เกษตรทฤษฎีใหม่ และวิสาหกิจชุมชนถือเป็นความ
พอเพียงในระดับชุมชนและระดับองค์กร จัดอยู่ในรูปแบบเศรษฐกิจพอเพียงแบบ
ก้าวหน้า ซึ่งครอบคลุมเรื่องของการสนับสนุนให้เกษตรกรรวมพลังกันในรูปแบบของ
กลุ่ม หรือ กลุ่มสหกรณ์ หรือ วิสาหกิจชุมชน ซึ่งองค์ความรู้ในการพัฒนาวิสาหกิจชุมชน
มีหลักปฏิบัติที่สำคัญและเป้าหมายที่ใกล้เคียงกันกับแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง

การพัฒนาวิสาหกิจชุมชนตามแนวเศรษฐกิจพอเพียงของวิสาหกิจชุมชน นั้นมีองค์ประกอบที่สำคัญที่สุด คือ องค์ประกอบด้านคุณธรรม การบริหารจัดการ การจัดการต้องโปร่งใส กลุ่มวิสาหกิจชุมชนจะต้องมีการร่วมมือ ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ถึงสามารถเพิ่มอำนาจในการต่อรองในตลาดการค้าในปัจจุบัน โดยงานวิจัยของ สุเทพ พันประสิทธิ์ (2558) เรื่องการศึกษาการขยายผลทางเศรษฐกิจของชุมชนบน พื้นฐานแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง อำเภอวิหารแดง จังหวัดสระบุรี พบว่า ปัจจัยการ ขยายผลด้านเศรษฐกิจที่มีความสำคัญมากที่สุด คือ การรวมกลุ่มกันทำวิสาหกิจ ชุมชน เพราะจะทำให้สมาชิกมีรายได้มากขึ้น เช่น กลุ่มทำพรมเช็ดเท้า กลุ่มแปรรูป เห็ด เป็นต้น การพัฒนากิจกรรมเศรษฐกิจต่าง ๆ รวมตัวกันในลักษณะเครือข่าย วิสาหกิจ การรวมกลุ่มกัน เพื่อร่วมมือกันสร้างประโยชน์ให้แก่กลุ่มและส่วนรวมบน พื้นฐานของการไม่เบียดเบียนกัน การแบ่งปันช่วยเหลือซึ่งกันและกันตามกำลังและ ความสามารถของตน สามารถทำให้ชุมชนโดยรวมหรือเครือข่ายวิสาหกิจนั้น ๆ เกิด ความพอเพียงในวิถีปฏิบัติอย่างแท้จริง

3. การพัฒนากลุ่มออมทรัพย์

หน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องควรมีนโยบายในการส่งเสริมการจัดตั้งและ เสริมสร้างความเข้มแข็งของกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตควบคู่ไปกับการบริหาร จัดการกลุ่มทักษะอาชีพต่าง ๆ เนื่องด้วยแหล่งเงินทุนหมุนเวียนที่สำคัญของชุมชน หรือแหล่งเงินทุนจากภายในชุมชน อาทิ “กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต” เป็น การส่งเสริมการตลาดพึ่งพิงจากภายนอกและเป็นการสนับสนุนการช่วยเหลือกัน ของคนในชุมชน นำไปสู่การพึ่งพาตนเองและการพัฒนาที่ยั่งยืนที่สุด โดย วิภาวิ กฤษณะภูติ (2556) กล่าวว่า ควรมีการเสริมสร้างความเข้มแข็งของสถาบันการเงิน ชุมชน เช่น กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต เพราะเป็นการเสริมสร้างความเข้มแข็ง ของแหล่งเงินทุนหมุนเวียนภายในชุมชนเป็นสิ่งที่ควรได้รับการส่งเสริมเป็นอย่างยิ่ง เนื่องจากเป็นการนำไปสู่การตลาดพึ่งพิงจากภายนอก ตลอดจนเป็นการสนับสนุน การช่วยเหลือกันของคนในชุมชนที่จะนำไปสู่การพึ่งตนเองและการพัฒนาที่ยั่งยืนใน ที่สุด โดยมีงานวิจัยด้านเศรษฐกิจในชุมชนชี้ให้เห็นความสำคัญของกลุ่มออมทรัพย์ที่ ตั้งขึ้นในชุมชนว่า สามารถช่วยส่งเสริมสนับสนุนประสิทธิภาพการผลิต และการพัฒนา อาชีพและส่งเสริมรายได้ของประชาชนภายในชุมชนได้เป็นอย่างดี (บุญชร แก้วส่อง, 2558) ดังนั้นหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรมีการเสริมสร้างความเข้มแข็งของสถาบัน การเงินชุมชนอย่างจริงจัง

4. การสร้างรายได้และลดรายจ่าย

การส่งเสริมให้ชุมชนได้มีอาชีพเพื่อเป็นการสร้างรายได้และลดภาระค่าใช้จ่ายของครอบครัว โดยการส่งเสริมให้มีความรู้ด้านวิชาชีพและสามารถนำไปประกอบอาชีพเสริมได้ การพัฒนาวิชาชีพให้ชุมชนเพื่อเป็นการสร้างรายได้และแก้ไขปัญหาทางเศรษฐกิจให้แก่ชุมชน โดยอาศัยการร่วมแรงร่วมใจของสมาชิกชุมชน หรือวัดอุทิศและวัสดุเหลือใช้ของชุมชนมาสร้างรายได้ สอดคล้องกับแนวคิดตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงได้อย่างเป็นอย่างดี โดยการสร้างความร่วมมือและกระจายรายได้ให้แก่สมาชิกของชุมชน อาทิ การพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชน หรือการเพิ่มมูลค่าให้กับผลิตภัณฑ์ในชุมชนที่มีอยู่แล้ว เป็นการสร้างอาชีพจากผลิตภัณฑ์ในท้องถิ่นที่ช่วยให้ประชาชนสามารถสร้างเป็นอาชีพหลักของตนเองตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงได้อย่างเหมาะสม (พร้อมภาค บึงบัว, 2558) ซึ่งการบูรณาการความรู้และหลักการดำเนินชีวิตที่ช่วยให้ชุมชนในพื้นที่สามารถสร้างอาชีพ สร้างรายได้จากผลิตภัณฑ์ในชุมชน ควรมีการสร้างอาชีพเสริมเพื่อให้มีรายได้ที่เพียงพอเป็นการแก้ไขปัญหาพื้นฐานให้สมาชิกในชุมชนสามารถดำรงชีพได้อย่างมั่นคง

มนสิชา อนุกุล (2565) ค้นพบว่า การส่งเสริมความรู้แนวคิดหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ก่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้การดำเนินธุรกิจชุมชน สร้างรายได้ และเพิ่มความเข้มแข็งให้กับชุมชน โดยการจัดการส่งเสริมกลุ่มอาชีพชุมชน และหน่วยงานภาครัฐให้การสนับสนุนในการยกระดับเศรษฐกิจให้แก่ชุมชน ส่งผลให้สามารถพัฒนาไปสู่การเป็นชุมชนที่สามารถพึ่งพาตนเองได้และพัฒนาอย่างยั่งยืนต่อไป ดังนั้นเจ้าหน้าที่ภาครัฐต้องส่งเสริมให้ชุมชนทำอาชีพตามศักยภาพของสมาชิกในชุมชน หรืออาชีพเสริมที่สร้างรายได้ให้ชุมชนอย่างจริงจัง และผู้นำชุมชนต้องให้ความช่วยเหลือ ด้านการประสานงานกับเจ้าหน้าที่รัฐ ในการจัดหาตลาดและช่องทางการจัดจำหน่าย สินค้าชุมชน สร้างความร่วมมือระหว่างชุมชน ทำให้สามารถสร้างผลิตภัณฑ์ที่มีคุณภาพ เทียบเคียงกับผลิตภัณฑ์ของชุมชนอื่น ๆ ได้ อย่างเป็นรูปธรรม

5. การจัดทำบัญชีครัวเรือน

การให้องค์ความรู้ผ่านการฝึกอบรม ให้ความรู้ให้การสนับสนุนอย่างต่อเนื่องจากหน่วยงานภาครัฐและหน่วยงานผู้สนับสนุนภายนอกที่เกี่ยวข้อง เช่น การจัดอบรมให้ความรู้เกี่ยวกับการบริหารจัดการภายในองค์กร การอบรมให้ความรู้เกี่ยวกับการบริหารจัดการการเงิน การทำบัญชี การวางแผนการใช้จ่าย ฯลฯ ทำให้ชุมชน

สามารถวางแผนทางการใช้จ่าย และลดรายจ่ายได้อย่างมีระบบ นอกจากนี้ สิริกร บุญสังข์ และคณะ (2560) ได้ทำการศึกษาแนวทางในการส่งเสริมเพื่อให้เกิดชุมชนเข้มแข็งของหน่วยงานต่าง ๆ เช่น ธนาคารเกษตรและสหกรณ์และสำนักงานพัฒนาชุมชน พบว่า ประชาชนในพื้นที่ยังขาดความตระหนักรู้อย่างแท้จริงในเรื่องการจัดทำบัญชีครัวเรือน โดยในงานวิจัยดังกล่าวได้ให้ข้อเสนอแนะว่า ควรมีการสร้างจิตสำนึก สร้างภูมิคุ้มกันให้กับสมาชิกในครัวเรือนในด้านการขยัน ประหยัด อุดม ซื่อสัตย์ มีวินัย ใฝ่หาความรู้เพื่อการพัฒนาตนเอง เพิ่มทางเลือกในการทำกิจกรรมเพื่อลดรายจ่ายในชีวิตประจำวันและลดต้นทุนการผลิต

โดยส่วนใหญ่แล้วระบบเศรษฐกิจของชุมชนมักมีพื้นฐานแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงเป็นรากแก้วของสังคมไทยในระดับหนึ่ง อย่างไรก็ตามการนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงประสานเข้ากับองค์ความรู้ในการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนที่มีเป้าหมายที่ใกล้เคียงกัน เกิดการรวมกลุ่มกันเพื่อร่วมมือกันสร้างประโยชน์ให้แก่ส่วนรวมบนพื้นฐานของการไม่เบียดเบียนกัน แบ่งปันช่วยเหลือซึ่งกันและกันตามกำลังและความสามารถของตน สามารถทำให้ชุมชนโดยรวมมีแนวทางการพัฒนาชุมชน เพื่อสร้างงานและรายได้ชุมชนตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในวิถีปฏิบัติอย่างแท้จริง

ปัจจัยแห่งความสำเร็จในการพัฒนาศักยภาพชุมชนอย่างยั่งยืน

การสร้างปัจจัยสู่ความสำเร็จภายใต้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงให้กับชุมชน หน่วยงานภาครัฐต้องมีส่วนสำคัญในการเข้ามาช่วยเหลือพัฒนาคนในชุมชน และองค์ประกอบที่สำคัญประการหนึ่งในการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน คือ องค์ประกอบด้านคุณธรรม ดังนั้นการสร้างความรัก ความสามัคคีส่งผลให้เกิดการรวมตัวของชุมชน การร่วมมือและช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ร่วมกันสร้างอาชีพและชีวิตความเป็นอยู่อย่างประหยัดและรู้คุณค่า รวมทั้งต้องคิดและตัดสินใจประกอบการงาน อาชีพ ด้วยความซื่อสัตย์สุจริต โดยมีปัจจัยสำคัญที่นำไปสู่ความสำเร็จในการพัฒนาศักยภาพชุมชนอย่างยั่งยืน ดังต่อไปนี้

1. ผู้นำชุมชน

ผู้นำชุมชนเป็นปัจจัยที่สำคัญที่ทำให้การพัฒนาชุมชนด้านเศรษฐกิจประสบความสำเร็จ โดยปัจจัยสู่ความยั่งยืนของชุมชนในมิติของผู้นำนั้น ผู้นำต้อง

สามารถนำกลุ่มสมาชิกในชุมชนให้ปฏิบัติหน้าที่ต่าง ๆ ตามบทบาทที่ได้รับมอบหมาย ได้อย่างมีประสิทธิภาพ รวมทั้งส่งเสริมให้ชุมชนเกิดความร่วมมือ ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ผู้นำชุมชนต้องมีศักยภาพในการพัฒนาชุมชนและศักยภาพในการพัฒนาชุมชน ด้านเศรษฐกิจบนพื้นฐานของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง นอกจากนี้ผู้นำชุมชนที่ดี ต้องมีความกระตือรือร้น มีความสามารถในการแก้ปัญหา และควรมีการกำหนด กฎ ระเบียบ ข้อบังคับ การระบุน้ำที่ ความรับผิดชอบภายในชุมชนอย่างชัดเจน และเป็นระบบ ส่งผลให้การพัฒนาชุมชนประสบความสำเร็จได้เป็นอย่างดี ซึ่งผู้นำ ที่ดีนั้นมีผลต่อกระบวนการสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชน (อารันต์ พัฒนโนทัย, 2543) และการรวมกลุ่มโดยอาศัยฐานด้านอาชีพหรืออาชีพเสริมต้องอาศัยผู้นำที่ตั้งใจจริง และซื่อสัตย์ มีการบริหารที่ดี สามารถทำให้สมาชิกกลุ่มที่ให้ความมือในการทำงาน ส่งผลให้ชุมชนสามารถมีศักยภาพในการพึ่งพาตนเองที่สูงขึ้นได้ (วัลลภ จันดาบัว และคณะ, 2556)

2. องค์ความรู้

การปฏิบัติตามแนวเศรษฐกิจพอเพียงในการพัฒนาทุนของชุมชนภายใต้ หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงนั้น องค์ประกอบที่สำคัญที่สุด คือ องค์ประกอบด้าน ความรู้ ถือเป็นปัจจัยที่เป็นตัวชี้วัดการปฏิบัติตามแนวเศรษฐกิจพอเพียงให้ประสบความสำเร็จ (พิมลพรรณ บุญยะเสนา, 2561) สอดคล้องกับวิฑูรย์ แก้วสุวรรณ (2557) ระบุว่า ปัจจัยที่สำคัญที่ส่งผลให้ชุมชนเกิดความรู้ ความเข้าใจ คือ การได้ มีโอกาสเข้าร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้จากปราชญ์ผู้ประสบความสำเร็จในการพัฒนาที่ใช้ หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้

อย่างไรก็ตามประชาชนในพื้นที่หลายพื้นที่ยังขาดองค์ความรู้ ความ เข้าใจในหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงอย่างแท้จริง ขาดความตระหนักรู้ ขาดองค์ ความรู้ด้านพัฒนาชุมชน ด้านการเกษตร ขาดทุนทรัพย์ ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่ง ผลให้การดำเนินงานประสบผลสำเร็จ รวมทั้งขาดทักษะด้านการพัฒนาผลิตภัณฑ์ การแปรรูปผลผลิตทางการเกษตรและการส่งเสริมด้านการตลาด (สำนักงานปฏิรูป ที่ดินเพื่อเกษตรกรกรม, 2562) ซึ่งตรงกับข้อเสนอแนะจากงานวิจัยเรื่องการขยาย ผลทางเศรษฐกิจของชุมชนบนพื้นฐานแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง อำเภอวิหารแดง จังหวัดสระบุรี เสนอแนะว่า ปัจจัยที่นำไปสู่ความสำเร็จของการปฏิบัติตามแนว เศรษฐกิจพอเพียง คือ การที่หน่วยงานภาครัฐต้องดำเนินการจัดหาเจ้าหน้าที่ มาให้ ความรู้กับชุมชนในด้านต่าง ๆ และนำองค์ความรู้และเทคโนโลยีจากภายนอกท้องถิ่น

มาปรับใช้อยู่เสมอ รวมถึงต้องช่วยเหลือเกื้อกูลกันในด้านชีวิตความเป็นอยู่ งานอาชีพ และมีการใช้ทรัพยากรในท้องถิ่นอย่างรู้คุณค่า (สุเทพ พันประสิทธิ์, 2558) ดังนั้นการเพิ่มองค์ความรู้ชุมชนผ่านการอบรม เรียนรู้ เพื่อพัฒนาตนเองและสามารถนำความรู้ที่ได้รับมาพัฒนาตนเอง ชุมชน รวมถึงสามารถถ่ายทอดและเผยแพร่ให้ได้ประโยชน์ซึ่งกันและกันเป็นสิ่งที่สำคัญ

3. ต้นทุนชุมชน

ต้นทุนชุมชน หมายถึง สิ่งที่เป็นมูลค่าหรือมีคุณค่าที่มีใช้เงินตราแต่หมายถึงสิ่งอื่น ๆ ที่มีความสำคัญต่อชีวิตความเป็นอยู่ของคน เช่น ทุนทรัพยากรที่ก่อให้เกิดผลผลิตที่เป็นความรู้ ภูมิปัญญา ประสบการณ์ของคน ทุนทางสังคม วัฒนธรรม ประเพณี โครงสร้างพื้นฐานชุมชนที่มี “ทุน” จัดได้ว่าเป็นปัจจัยสู่ความสำเร็จของการพัฒนาอย่างยั่งยืน โดยทุนของชุมชนประกอบด้วย 4 ด้าน (พิมลพรรณ บุญยะเสนา, 2561; สุเทพ พันประสิทธิ์, 2558) ได้แก่

1. ทุนวัตถุ (Physical Capital) คือ สิ่งที่มีมนุษย์สร้างขึ้นเพื่ออำนวยความสะดวกในการดำรงชีวิต หรือเป็นปัจจัยพื้นฐานในการผลิตที่สนับสนุนการดำรงชีวิตของประชาชน อาทิ การคมนาคมขนส่ง ระบบไฟฟ้า ประปา ระบบพลังงาน การสื่อสาร โทรคมนาคม โบราณวัตถุ อุปกรณ์ เทคโนโลยี สถานที่ (เพื่อการประกอบอาชีพ)

2. ทุนมนุษย์ (Human Capital) คือ คุณสมบัติด้านต่าง ๆ ของคนทุกเพศ ทุกวัยในชุมชน หรือสมาชิกในชุมชน ประกอบด้วย คน 3 วัย คือ วัยเยาวชน วัยทำงาน และวัยผู้สูงอายุ ที่มีจิตอาสาพร้อมเรียนรู้และมุ่งมั่น

3. ทุนสังคม (Social Capital) คือ ทรัพยากรทางสังคมที่ประชาชนใช้เพื่อการดำรงชีพ รวมทั้งความไว้วางใจ การยอมรับซึ่งกันและกัน ความเชื่อถือศรัทธา ตลอดจนวัฒนธรรมที่สืบทอดมายาวนาน มีความสัมพันธ์แบบเครือข่าย มีความเข้มแข็ง มีการรวมกลุ่มชุมชน มีหน่วยงาน ส่วนท้องถิ่นให้การสนับสนุนกิจกรรมของชุมชน

4. ทุนสิ่งแวดล้อม (Natural Capital) คือ ทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ ที่เป็นตัวกำหนด ศักยภาพในการดำรงชีวิตและการประกอบอาชีพของประชาชนในชุมชน มีสภาพพื้นที่อุดมสมบูรณ์ ทำให้เกิดผลผลิตทางการเกษตรที่หลากหลายทั้งพืชสวน พืชไร่ พืชผัก เลี้ยงสัตว์ รวมถึงป่าไม้มีทัศนียภาพและแหล่งท่องเที่ยว โบราณสถานและโบราณวัตถุ ความพร้อมของทุนดังกล่าว ส่งผลการ

พัฒนาชุมชนเศรษฐกิจพอเพียงแบบก้าวหน้าที่เน้นความพอเพียงในระดับเครือข่าย ความร่วมมือทางเศรษฐกิจ

ชุมชนที่มีทุนของชุมชนทั้ง 4 ด้าน ถือว่ามีปัจจัยที่ช่วยเสริมให้การดำเนิน เครือข่ายกิจกรรมทางเศรษฐกิจและนำไปสู่ความสำเร็จในการพัฒนาชุมชน เพื่อสร้าง งานและรายได้ชุมชนตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงได้อย่างยั่งยืน

4. องค์การสนับสนุน

การพัฒนาชุมชนจะประสบความสำเร็จได้ต้องเกิดจากการร่วมมือกัน ระหว่างรัฐบาลและประชาชน ไม่ปล่อยให้ฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดรับผิดชอบเพียง ฝ่ายเดียว เพราะรัฐบาลและประชาชนในชุมชนต่างมีข้อจำกัด อาจไม่สามารถ ดำเนินงานพัฒนาชุมชนให้มีประสิทธิภาพได้เต็มที่ด้วยหน่วยงานเดียว การร่วมมือ ระหว่างรัฐบาลและประชาชนต้องตั้งอยู่บนพื้นฐานของการช่วยเหลือตัวเอง การใช้ ทรัพยากรในชุมชน การมีส่วนร่วมของประชาชนและการสนับสนุนส่งเสริมของ รัฐบาลอย่างเหมาะสมเป็นสิ่งสำคัญ หน่วยงานรัฐที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนา ถือเป็น ปัจจัยแห่งความสำเร็จที่สำคัญของการพัฒนาชุมชนที่ต้องให้ความช่วยเหลือและ สนับสนุนการพัฒนาชุมชนอย่างจริงจัง อาทิ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นต้องให้ความสำคัญกับการสนับสนุนการพัฒนาบุคลากรและผลผลิตที่มาจากภายในชุมชน รวมถึง องค์กรต่าง ๆ ควรให้การสนับสนุนในด้านการพัฒนาผลิตภัณฑ์ พัฒนา กลุ่ม บุคลากร ให้การฝึกอบรม และส่งเสริมการใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่มาประยุกต์ใช้กับ ชุมชนมากขึ้น โดยพินิจพรธณ บุญยะเสนา (2561) ทำการวิจัยเรื่อง กิจกรรมและ เครือข่ายเศรษฐกิจชุมชนตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง พบว่า ปัจจัยที่ช่วยเพิ่ม ศักยภาพชุมชนสู่ความยั่งยืนนั้น หน่วยงานรัฐควรให้การสนับสนุนอย่างต่อเนื่อง ทั้งเรื่องของการฝึกอบรม ให้ความรู้ เช่น การจัดอบรมให้ความรู้เกี่ยวกับการบริหาร จัดการภายในองค์กร การอบรมให้ความรู้เกี่ยวกับการบริหารจัดการเงินทุน การทำ บัญชี การวางแผนการใช้จ่าย เป็นต้น

5. จิตสำนึกด้านเศรษฐกิจพอเพียง

จิตสำนึกด้านเศรษฐกิจพอเพียง หมายถึง การที่สมาชิกชุมชนตระหนักถึง ความสุข ความพอใจในรูปแบบการดำเนินชีวิตอย่างพอดี มีวิถีแห่งความพอเพียงใน การดำเนินชีวิต ประกอบอาชีพหาเลี้ยงตนเองได้อย่างถูกต้อง ไม่อดอยาก ไม่ตักตวง ไม่เบียดเบียนผู้อื่น และคิดเผื่อแผ่แบ่งปันไปยังสมาชิกคนอื่น ๆ ในชุมชน ซึ่งเสาวนีย์ อาภามงคล (2559) ศึกษาเรื่องตัวแบบการพัฒนาชุมชนตามแนวคิดเศรษฐกิจ

พอเพียง พบว่า การส่งเสริมการปฏิบัติการเป็นปัจจัยสำคัญในการพัฒนาชุมชนและเป็นปัจจัยที่นำไปสู่ผลสำเร็จของการเป็นชุมชนเศรษฐกิจพอเพียง นอกจากนี้ยังพบอีกว่าปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จที่สำคัญอีกประการหนึ่ง คือ ความสำเร็จในการปลูกฝังแนวคิดการปฏิบัติตามแนวทางสาย ได้แก่ ด้านจิตใจและด้านเศรษฐกิจและความมีส่วนร่วม แสดงให้เห็นว่าจิตสำนึกด้านเศรษฐกิจส่งผลต่อความสำเร็จของการพัฒนาชุมชนบนฐานของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อพัฒนาศักยภาพชุมชนอย่างยั่งยืน

ดังนั้นเมื่อสมาชิกแต่ละครอบครัวหรือชุมชนต่าง ๆ มีจิตสำนึกในเศรษฐกิจพอเพียงขั้นพื้นฐานเป็นเบื้องต้นแล้ว การรวมกลุ่มเพื่อร่วมมือกันพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน สร้างประโยชน์แก่ส่วนรวมบนพื้นฐานของการไม่เบียดเบียนกัน แบ่งปันช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ชุมชนโดยรวมหรือเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนนั้น ๆ จึงเกิดความพอเพียงในวิถีชีวิตและการดำรงชีวิตในชุมชนอย่างแท้จริง

การพัฒนาชุมชนบนพื้นฐานเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อสร้างงานและรายได้ชุมชนอย่างยั่งยืน

ภาพที่ 1 ภาพแสดงมโนทัศน์การพัฒนาชุมชนบนพื้นฐานเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อสร้างงานและรายได้ชุมชนอย่างยั่งยืน

ที่มา: จากการทบทวนวรรณกรรม: ศิโรช แท่นรัตนกุล, 2565

จากภาพแสดงมโนทัศน์การพัฒนาชุมชนบนพื้นฐานเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อสร้างงานและรายได้ชุมชนอย่างยั่งยืน แสดงให้เห็นว่าการพัฒนาชุมชนที่นำเอาพื้นฐานแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้กับองค์ความรู้การพัฒนาด้านเศรษฐกิจของชุมชน ไม่ว่าจะเป็นการพัฒนาทักษะอาชีพ การพัฒนาวิสาหกิจชุมชน ที่มีหลักปฏิบัติและเป้าหมายที่สำคัญ คือ การรวมกลุ่มกันเพื่อร่วมมือกันสร้างงานและรายได้ชุมชนบนพื้นฐานของการแบ่งปันช่วยเหลือซึ่งกันและกัน โดยมีหลักการพัฒนาชุมชน 4 หลักการสำคัญ คือ 1) ศูนย์กลางของการพัฒนา 2) การระเบิดจากข้างใน 3) ความมีส่วนร่วม และ 4) การปลูกจิตสำนึก ซึ่งหลักการดังกล่าวส่งผลให้ชุมชนโดยรวมมีแนวทางการพัฒนาชุมชนด้านเศรษฐกิจเพื่อสร้างงานและรายได้ชุมชน 5 แนวทางด้วยกัน คือ 1) ชุมชนต้องมีการรวมกลุ่มพัฒนาทักษะอาชีพหลัก 2) จัดตั้งและพัฒนาวิสาหกิจชุมชน 3) สร้างงานเพื่อให้เกิดรายได้และลดรายจ่าย 4) พัฒนากลุ่มออมทรัพย์ และ 5) สามารถการจัดทำบัญชีครัวเรือนได้ โดยปัจจัยแห่งความสำเร็จในการพัฒนาศักยภาพชุมชนอย่างยั่งยืนประกอบไปด้วย 5 ปัจจัย ได้แก่ 1) ชุมชนต้องมีผู้นำชุมชนที่มีศักยภาพ 2) มีองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับด้านการเศรษฐกิจ 3) มีต้นทุนชุมชน 4) มีองค์กรสนับสนุน และ 5) สมาชิกในชุมชนต้องมีจิตสำนึกด้านเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งหากชุมชนมีหลักการ แนวทางการพัฒนา และปัจจัยดังกล่าวแล้วนั้น สามารถทำให้ชุมชนสามารถ สร้างงาน สร้างอาชีพ และมีรายได้ที่สามารถพึ่งพาตนเองได้ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในวิถีปฏิบัติอย่างแท้จริง

บทสรุป

สถานการณ์วิกฤตเศรษฐกิจต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นและสภาวะการณ์โรคระบาดโควิด-19 ส่งผลกระทบต่อนานาประเทศทั่วโลกรวมถึงประเทศไทยในทุกภาคส่วน ไม่ว่าจะเป็นในระดับหน่วยงานภาครัฐ หน่วยงานภาคเอกชน หรือแม้แต่ในหน่วยงานย่อย ๆ ระดับชุมชน ปัญหาของการว่างงาน ขาดรายได้ ส่งผลกระทบต่อระบบเศรษฐกิจของประเทศและการดำรงชีวิตและการดำรงอยู่ของประชาชนในภาพรวม ทำให้คนไทยได้ย้อนกลับมาเชื่อมั่นแนวพระราชดำริหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อเป็นแนวทางการพัฒนาตนเองให้รอดพ้นจากวิกฤตดังกล่าวและใช้เป็นแนวทางการพัฒนาตนเองเพื่อให้รอดพ้นจากวิกฤตที่เกิดขึ้น

การพัฒนาชุมชนตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง เป็นการพัฒนาที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของทางสายกลางและความไม่ประมาทในการดำเนินชีวิต โดยคำนึงถึงความพอประมาณ ความมีเหตุผล และการสร้างภูมิคุ้มกันที่ดี คำว่า เศรษฐกิจชุมชน เศรษฐกิจพอเพียง เศรษฐกิจพึ่งตนเอง มีนัยทางหลักการและแนวคิดเหมือนกันและนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนของชุมชน ซึ่งเป้าหมายสำคัญของการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน คือ การพัฒนาจากฐานของ “ศักยภาพของท้องถิ่น” หรือ “ทุนในชุมชน” โดยพัฒนาศักยภาพตั้งแต่ระดับบุคคล ครอบครัว และชุมชน และใช้กิจกรรมเศรษฐกิจสร้าง “กระบวนการเรียนรู้” ซึ่งจะทำให้ชุมชนพึ่งตนเองได้

ทั้งนี้การพัฒนาชุมชนด้านเศรษฐกิจผ่านการแก้ไขปัญหาความยากจนสร้างงาน สร้างรายได้ ลดรายจ่าย ลดภาระหนี้สิน และสามารถเพิ่มทรัพย์สินชุมชนอย่างเป็นระบบ การส่งเสริมการพัฒนาระบบเศรษฐกิจ และทุนชุมชนมีส่วนช่วยในการผลักดันให้เกิดการขยายการพัฒนาระบบเศรษฐกิจชุมชนได้เป็นอย่างมาก โดยหลักการพัฒนาชุมชนบนพื้นฐานเศรษฐกิจพอเพียงประกอบไปด้วย 4 หลักการสำคัญ ได้แก่ 1) ศูนย์กลางของการพัฒนา 2) การระเบิดจากข้างใน 3) การมีส่วนร่วมของชุมชน และ 4) การปลูกจิตสำนึกการพัฒนาชุมชน โดยมีแนวทางการพัฒนาชุมชนตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงด้านเศรษฐกิจ โดยการแก้ไขปัญหาความยากจนผ่านการสร้างงานและรายได้ชุมชน ประกอบไปด้วย 5 แนวทาง คือ 1) การรวมกลุ่มพัฒนาทักษะอาชีพหลัก 2) การพัฒนาวิสาหกิจชุมชน 3) การพัฒนากลุ่มออมทรัพย์ 4) การสร้างรายได้และการลดรายจ่าย และสุดท้าย 5) การจัดทำบัญชีครัวเรือน

นอกจากนี้ปัจจัยแห่งความสำเร็จในการพัฒนาศักยภาพชุมชนอย่างยั่งยืน 5 ปัจจัยสำคัญ ได้แก่ 1) ผู้นำชุมชน 2) องค์กรความรู้ 3) ทุนชุมชน 4) องค์กรสนับสนุน และ 5) จิตสำนึกด้านเศรษฐกิจพอเพียง ดังนั้นการพัฒนาชุมชนตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อสร้างงานและรายได้ชุมชน เป็นการพัฒนาชุมชนด้านเศรษฐกิจชุมชนบนพื้นฐานของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง โดยนำองค์ความรู้ไปพัฒนาตนเองและชุมชนให้กลายเป็นชุมชนแห่งการเปลี่ยนแปลงและพึ่งพาตนเองได้ ทำให้คนเกิดการพัฒนาอาชีพ เครือข่ายวิสาหกิจชุมชน เพื่อสร้างงาน สร้างรายได้ และดำรงชีวิตให้อยู่ในชุมชนได้อย่างมีความสุขภายใต้วิกฤตการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นสามารถทำให้ชุมชนเกิดการเรียนรู้ การปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์ การมีส่วนร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมสร้าง ร่วมตัดสินใจ เศรษฐกิจชุมชนตามวิถีชีวิตชุมชนที่เกิดประโยชน์ต่อตนเองชุมชนและสังคมอย่างยั่งยืน

รายการอ้างอิง

- กรชนก สนิทวงศ์ และ ณรงค์ เจนใจ. (2563). แนวทางการพัฒนาชุมชนตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง สู่การสร้างสังคมอยู่ดีมีสุข“พอมี พอกิน พอใช้”. *วารสาร มจร การพัฒนาสังคม*, 5(1), 22-33.
- บัญญัติ แก้วส่อง. (2558). *หนึ่งชุมชนหนึ่งงานวิจัยการเตรียมคนฐานรากเพื่อเข้าสู่เมืองไทย 4.0*. <https://vijaitongtin.wordpress.com/>
- ปรเมธี วิมลศิริ. (2559). หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงสู่การวางแผนพัฒนาประเทศอย่างยั่งยืน. *วารสารสถาบันพระปกเกล้า*, 14(3), 65-80.
- ผู้จัดการออนไลน์. (2559). “ระเบิดจากข้างใน” หัวใจแห่งการพัฒนาในพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๙ : ดร.สุเมธตันติเวชกุล. <https://mgronline.com/onlinesection/detail/9590000115284>
- พร้อมภาค บึงบัว. (2558). กลยุทธ์ทางการตลาดของผลิตภัณฑ์ชุมชนด้วยกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง. *วารสารพหุศึกษาศาสตร์เพื่อการพัฒนา*, 7(1), 281-294.
- พิพัฒน์ ยอดพฤติการ. (2551). เศรษฐกิจพอเพียงหมายถึงอะไร. กรุงเทพฯ: สถาบันไทยพัฒนามูลนิธิบูรณะชนบทแห่งประเทศไทย ในพระบรมราชูปถัมภ์.
- พิมลพรรณ บุญยะเสนา. (2561). กิจกรรมและเครือข่ายเศรษฐกิจชุมชน ตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง. *วารสารศรีนครินทร์วิโรฒวิจัยและพัฒนา (สาขามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์)*, 10(19), 127-139.
- มนสิชา อนุกุล. (2565). แนวทางการจัดการส่งเสริมกลุ่มอาชีพชุมชน ตำบลบางขะแยง อำเภอเมือง จังหวัดปทุมธานี. *วารสารวิทยาการจัดการปริทัศน์*, 24(1), 137-146.
- มูลนิธิชัยพัฒนา. (2562, 15 สิงหาคม). *เศรษฐกิจพอเพียง*. <http://www.chaipat.or.th>
- มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช. (2562, 15 สิงหาคม). *วิกฤตเศรษฐกิจ 2540 : ผลกระทบจากวิกฤตเศรษฐกิจ*. <https://www.stou.ac.th>
- วัลลภ จันตาบัว และ คณะ. (2556). การจัดการพัฒนารูปแบบวนเกษตรตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง: กรณีศึกษาเกษตรกรใน 4 อำเภอของจังหวัดอุดรธานี. *วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์*, 4(2), 131-150.

- วิภาวี ฤกษ์ฤทธิ. (2556). การจัดการกลุ่มวิสาหกิจชุมชน: การเรียนรู้จากกลุ่มอาชีพทอผ้าไหมและทอผ้าฝ้ายในจังหวัดขอนแก่น. *วารสารมนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์*, 30(1), 165-188.
- วิบูลย์ แก้วสุวรรณ และ คณษ. (2557). ยุทธศาสตร์การพัฒนาชุมชนตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในกลุ่มจังหวัดภาคกลางตอนล่าง. *วารสารบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา*, 2(1), 80-92
- ศูนย์บริหารงานกลาง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. (2562, 15 สิงหาคม). <http://www.cca.chula.ac.th>
- สมแก้ว รุ่งเลิศเกรียงไกร และคณษ. (2547). รูปแบบการดำเนินงานวิสาหกิจชุมชนของโครงการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์. ชุดโครงการการจัดการของวิสาหกิจชุมชนในโครงการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ในภาคใต้. คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.
- สยามรัฐ (2560, 6 กุมภาพันธ์). *ประเทศไทย 4.0 อย่างลึ้ม เศรษฐกิจชุมชน*. <https://siamrath.co.th/n/9124>.
- สุเทพ พันประสิทธิ์. (2558). เรื่องการศึกษาการขยายผลทางเศรษฐกิจของชุมชนบนพื้นฐานแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง อำเภอวิหารแดง จังหวัดสระบุรี. *วารสารสุทธิปริทัศน์*, 29 (92), 304-321.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2562, 15 สิงหาคม). *สรุปสาระสำคัญแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 พ.ศ. 2545-2549*. <https://www.nesdc.go.th>
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2550). *ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง*. กรุงเทพฯ. โรงพิมพ์ 21 เซ็นจูรี่ เลขที่ 1.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2560). *สรุปสาระสำคัญแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11 พ.ศ. 2555-2559*. https://www.moj.go.th/attachments/20170316152013_61170.pdf?fbclid=IwAR1XQFP_6Jkem_PkvLFq33spb7KTYnvGVlu08nVND0dfncXG0JpcZVmE44
- สำนักงานปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม. (2562, 15 สิงหาคม). *การพัฒนาผลิตภัณฑ์ การแปรรูปผลผลิตทางการเกษตร และการส่งเสริมด้านการตลาด*. <https://eoffice.alro.go.th>

- สำนักงานพัฒนาชุมชน. (2554). *คู่มือปฏิบัติงานกรรมการชุมชน*. กรุงเทพฯ. Community Development Office. (2011). *The Community Operation Manual*. Bangkok : Community Development Office.
- สิริกร บุญสังข์, วรณษา แสนลำ, นัฏฐา มณฑล, และ นิตยา ประจักษ์โทก. (2560). การพัฒนาชุมชนต้นแบบในการนำแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้เพื่อชุมชนอยู่เย็นเป็นสุข. *วารสารชุมชนวิจัย*. 11(2), 9-20.
- เสาวนีย์ อาภามงคล. (2559). ตัวแบบการพัฒนาชุมชนด้วยแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง. *วารสารเอเชียปริทัศน์*. ศูนย์การศึกษาเอเชีย คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง. 3(5), 151 –174.
- สถาบันไทยพัฒนา มูลนิธิบูรณะชนบทแห่งประเทศไทย ในพระบรมราชูปถัมภ์. (2554). ระดับความพอเพียง. <http://sufficiencyeconomy.blogspot.com/2006/02/3.html>
- อาร์นต์ พัฒนโนทัย. (2543). “งานวิจัยเชิงระบบ: ทิศทางและสถานภาพปัจจุบัน”. ในรายงานการสัมมนากระบวนทัศน์แห่งชาติ ครั้งที่ 1 ระบบเกษตรเพื่อการจัดการทรัพยากรและพัฒนางานองค์กรชุมชนอย่างยั่งยืน. 15-17 พฤศจิกายน 2543. กรมวิชาการเกษตร กรุงเทพฯ

